

הרב דניאל ליטווק

מחיצה בבית הכנסת

ראשי פרקים

הקדמה

לקט מקורות על הפרדת המינים במקום תפילה

תיקון גדול

מטרת התיקון - הפרדה או מניעת הסתכלות?

סיבת איסור ישיבת גברים ונשים יחדיו בזמן התפילה

הרהור עבירה

בגדי צבעונים

כוחו של מנהג

חוקות הגויים

זכויות מייסדים ותורמים

סמל ל"טהרת הקודש"

ההסטוריה של הלחימה למען, ונגד, המחיצה

בעת העתיקה

בעת החדשה

טענותיהם של אלו הרוצים לבטל את המחיצה

שוויון

חיזוק הקשר המשפחתי

דחיות לטענות

סיכום פרקטי

הקדמה

מיום היווסדו של ישראל כעם, רואים אנו את ההקפדה על ההפרדה בין גברים ונשים בזמן התפילה. כבר בזמן שירת הים נמצאו שתי קבוצות נפרדות, מצד אחד "אז ישיר משה" – כליווי הגברים ומאידך גיסא "ותשר מרים" – מעזרת הנשים. מאז, וכמשך ההיסטוריה ארוכה של עם ישראל הקהילות הנאמנות למורשת האבות הקפידו על הפרדת המינים בזמן התפילה.

במשנה, בגמרא, וגם בספרי הלכה מאוחרים יותר, אין ציון מפורש של חובת המחיצה בבית הכנסת, כנראה מכיוון שהנוהג מקובל היה בכל מקום וכל בית כנסת, באופן הידוע לכל ואין צורך לציינו. בכל זאת המשנה בסוכה מדברת על ההפרדה הנהוגה בבית המקדש בין גברים ונשים, כסיפור מעשה, משם אפשר להשליך להפרדה בבתי המקדש-מעט שלנו. בתקופה המודרנית הותקף נוהג המחיצה בבתי כנסת על ידי אלה השואפים להפוך את בית הכנסת למקום מפגש חברתי, המתנהל על פי המנהגים השוררים בחברה הכללית, מתוך מגמה להדמות לסביבה הנוצרית, וכמו כן הרצון לחקות את האוירה שבכנסיה.

בשל ההתקפה חסרת הרסן שסבלה המחיצה – בעיקר בבתי כנסת שציבורם לא דתי מובהק ודרגת שמירת המצוות של חברי הקהילה נמוכה – הפכה היא לאחד הסימנים המובהקים של בית הכנסת העונה לדרישות ההלכה, לפחות מבחינה חיצונית, ומבחינה ציבורית וקהילתית.

הענין הגיע לידי כך שקהילות קמות ומתפוררות על בסיס הויכוח הזה. רבנים ממונים ומפוטרים על ידי אלה הרוצים או שאינם רוצים הפרדת המינים בבית הכנסת. במאמר הזה ננסה להביא המקורות מהיכן נלמד את נושא הפרדת המינים, מה טעם ההפרדה, ומהי צורת המחיצה הדרושה והרצויה, מהן האפשרויות הקיימות בפני הרבנים המעוניינים לקרב את הקהילות המתנגדות למחיצה בשל אי הבנה מתאימה של האיסור, ולהוציא נושא זה מוכנות להיות תחת סמכות רוחנית אורתודוקסית.

שאלה המפתח בנידון דידן היא, האם הפרדת המינים מהווה תוספת מחודשת ליהדות זמננו ללא סימוכין לכך ממקורות קדומים, או שמא המדובר על חלק אינטגרלי מן הספרות ההלכתית, כדוגמת ההפרדה הקיימת בבית המקדש.

לקט מקורות על הפרדת המינים במקום תפילה

המקור הראשון שאנו מוצאים להפרדה בזמן התפילה - או לפחות בזמן הוריה לה' - הוא אחר קריעת ים סוף [שמות טו א] ככתוב "אז ישיר משה ובני ישראל", שמשמע שהגברים שרו והודו לה' על הגס הגדול, ומצד שני יצאו הנשים בנפרד להודות לה' [שמות טו-כ] "ותיקח מרים הנביאה אחות אהרון את התוף בידה ותצאנה כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות"

תיקון גדול

במשנה סוכה (פרק ה' ע' נא) נאמר: "מי שלא ראה שמחת בית השואבה, לא ראה שמחה מימיו. במוצאי יום טוב ראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנים שם תיקון גדול". ומסביר

רש"י במקום שהיו המתקנים יורדים מעזרת ישראל לעזרת נשים שלמטה בשיפוע ההר. שואלת הגמרא על אתר: "מאי תיקון גדול? אמר ר' אליעזר כאותו ששינינו [מסכת מידות ב-ה] חלקה היתה והקיפיה גזוזטרא, והתקינו שהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה". ועל כך מסביר רש"י: "חלקה היתה העזרת נשים בראשונה ולא היו זיזין יוצאים מן הכתלים והקיפיה גזוזטרא, נתנו זיזין כותלים כולטים מן הכותל סביב וכל שנה מסדרים שם גזוזטראות כדי שיהיו הנשים עומדות שם [על מרפסות] בשמחת בית השואבה ורואות וזה התיקון הגדול".

ממשיכה הגמ' ומספרת את שלבי ההיסטוריה של התיקון:

"תנו רבנן בראשונה הנשים מבפנים [בעזרת הנשים-רש"י] והאנשים מבחוץ [ברחבה של הר הבית ובחיל-רש"י] והיו באים לידי קלות ראש. התקינו שיהיו נשים יושבות מבחוץ האנשים מבפנים ובאופן כזה שהנשים לא היו צריכות לעבור בין הגברים ועדיין היו באים לידי קלות ראש. התקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה", וזה תיקון גדול שעשו שתהיה הפרדה מוחלטת בין גברים ונשים.

מדוע הקפידו כ"כ על ההפרדה? מהו חשש העבירה שבכך?

מסבירה הגמרא בסוכה (נב.). כך: "וספרה הארץ משפחות משפחות לבד, משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד. אמר: והלא דברים ק"ו ומה לעתיד לבא שעוסקים בהספד ואין יצר הרע שולט בהם, אמרה התורה אנשים לבד ונשים לבד, עכשיו שעוסקים בשמחה ויצר הרע שולט בהם על אחת כמה וכמה!". ומסביר רש"י שמדובר על נבואת זכריה המתנבא על ה"לעתיד לבא" על היום בו יספדו על משיח בן יוסף שנהרג במלחמת גוג ומגוג. ושם מקפיד הנביא על "משפחת בית דוד לבד ונשיהן לבד", שאפילו בשעת צער צריך להבדיל בין אנשים ונשים.

גם בירושלמי מובאת סוגיה דומה: "זה הספדו של יצר הרע, וחד אמר זה הספדו של המשיח. ואם בשעה שאין יצר הרע קיים את אמרת אנשים בפני עצמם ונשים בפני עצמן, בשעה שיצר הרע קיים לא כל שכן!" מכאן אנו מסיקים שבכל מקום שמתאספים בו המוני אנשים צריכה להיות הפרדה בין המינים.

על הסוגיה האמורה מסביר המאירי בספרו בית הבחירה, כך: "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו, ר"ל שמחה שלימה. והוא שהיו נוהגים שמחה יתרה ע"ש ושאתם מים בששון. והזכיר סדר הנהגתם, והוא שבמוצאי יו"ט ראשון של חג, שהוא תחילת חול המועד והיו יכולים לעשות קצת מלאכה, כגון הפקעת המיינהם (=אבנטים) לפתילות, והוצאת הזיזים בכותלים לצורך הנשים כמו שיתבאר. יורדים הכהנים מעזרתם ומעזרת ישראל לעזרת נשים שהיא למטה בשיפוע ההר ומתקנים שם תיקון גדול, ופרשו בגמרא שהיו מוצאים זיזים מכותליה וכונים עליהם גזוזטראות לעמוד שם הנשים. ואע"פ

שהבנין כולו על פי נביא היה ולא היה להם להוסיף, סמכו בכנין ארעי לגדור פרצות שלא להקל ראש להעמיד אנשים ונשים בערבוביה, שהרי אף עניין ההספד נרמז ב"וספדה הארץ משפחות משפחות, משפחת בית דוד לבד ונשיהן לבד".

ואין המדובר אך בביהמ"ק הירושלמי, אלא בכל "מקדש מעט" הפזור בארצות כפי שאומר הנביא (ביחזקאל י"א ט"ז) : "לכן כה אמר ה' אלוקים כי הרחקתים בגוים וכי הפצותים בארצות ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם". מושג ה"מקדש מעט" מוסבר ע"י חז"ל במסכת מגילה כט. כדבר המציין את בתי כנסת שהם ה"מקדש שבחור"ל.

בין ספרי הלכה הקלאסיים ברמב"ם מובא נושא ההפרדה. בהלכות בית הבחירה (ה' ט') ובהלכות לולב (ח' י"ב) כותב כך : "וכיצד היו עושים? ערב יום טוב היו מתקנים במקדש מקום לנשים למעלה כדי שלא יתערבבו".

את התעלמות פוסקי ההלכה מנקודה זאת יש להסביר לפי מה שאמרנו בהקדמה, שמנהג ההפרדה כה מוכר ופשוט שהפוסקים לא ראו צורך להזכירו, כמו שלא מוזכרות הלכות פשוטות של מצוות אחרות.

בספרות ההלכה הנושא עולה רק בין הפוסקים של התקופה המודרנית, המתבטאים באופן חר משמעי בצורך להפריד בין המינים, ומחלוקתם היא רק לגבי מה היא המחיצה המינימלית שבה יוצאים ידי חובת ההפרדה בבית הכנסת.

מטרת התיקון - הפרדה או מניעת הסתכלות?

יסוד המחלוקת ההלכתית בקשר לשאלה איזה סוג של מחיצה דרוש בבית הכנסת תלוי בהבנת מטרת התיקון של המחיצה, אם למניעת ההתערבות של גברים עם נשים או רק כדי למנוע הסתכלות של גברים בנשים, או שני הטעמים יחדיו.

במשנה במידות (ב' ה') כתוב שהנשים רואות מלמעלה ואנשים מלמטה כדי שלא יהיו מעורבים, משמע שעיך ההפרדה היא כדי שיהיו נפרדים, ולא מדובר רק על מניעת הסתכלות של גברים בנשים.

גם ברמב"ם הלכות לולב (ח' י"ב) כתוב : "וכיצד היו עושים? ערב יו"ט הראשון היו מתקנים במקדש מקום לנשים למעלה ואנשים למטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו". וכן מובא בהלכות בית הבחירה (ה' ט'). לעומת זאת בפירוש המשנה להרמב"ם על המשנה בסוכה פרק ה כתוב : "תיקון הגדול, גדול התועלת, והוא שהיו מכינים מקום לנשים ומקום גדור לאנשים; ומקום הנשים למעלה על מקום האנשים גבוה ממנו כדי שלא יסתכלו האנשים בנשים". משמע מכאן שכל הבעיה היא ההסתכלות של הגברים בנשים. כך גם משמע מדברי תוספות יו"ט על אותה משנה, שההפרדה היא בכדי שלא יסתכלו הגברים בנשים.

בשו"ת חתם סופר (ח"מ סימן קצ) ישנה שאלה בקשר לחגיגות הניצחון של המלך האוסטרי בסוף מלחמת נפולאון, בהן הוצע לערוך קידושא רבא בבית הכנסת לאנשים ונשים ביחד. וכשנשאל על כך החתם סופר ענה "שכל תפילה או שבח והודיה שמתערב בהם שום הרהור אפילו באשתו, לא תעלה במעלות לפני ה' יתברך ולא תקובל לפניו ומפני זה אגו מפרישים הנשים מן האנשים בכית הכנסת שלא יבואו לידי הרהור בזמן התפילה ותהיה תפילתם נדחית, רחמנא לצלך. ויוצא לנו משמחת בית השואבה שתיקנו נשים מלמעלה ואנשים מלמטה, ואמרינן במסכת סוכה שיצא להם כן מהכתוב "וספרה הארץ"; מכאן ראייה שאפילו לא שייך ערווה, כגון באשתו מ"מ במקום תפילה והודיה אסור שגורם איסור וביטול הכוונה".

מדברי החתם סופר משמע שנים, האחת שחשובה ההפרדה בפני עצמה, אבל גם צריכים הפרדה כדי למנוע הסתכלות המביאה לידי הרהור. גם המהר"ם שיק בשו"ת שלו (או"ח סימן עז) מדבר בתקיפות על המחויבות של מחיצה סגורה לגמרי, כאשר הוא מתלונן על "פריצי עם אשר שלחו יד להרוס העזרת נשים שלא תהיה סגורה לגמרי בקרשים רק בעמודים ויוכלו לראות ולהיראות", וטוען "שהכשרים חייבים לעשות הפסק בין עזרת נשים למקום המיועד לגברים כמו שהיה בבית המקדש, בשמחת בית השואבה שעשו תיקון גדול שלא יראו האנשים בנשים מפני שמביא לידי קלות ראש. הבית הכנסת הוא מקדש מעט וחייבים למחות". עוד מוסיף שצריכים לעמוד על החובה הזאת אפילו במחיר של פילוג בקהילה.

משמע, שלשיטתו יש איסור מוחלט בהתערבות גברים ונשים, וגם בהסתכלות של גברים בנשים.

כך בספר לב העברי [מובא בשו"ת ציץ אליעזר חלק ז סימן ח] נדפס פסק דין אשר עליו חתומים למעלה משבעים גאונים ובראשם המהר"ם אש והגר"ש גנצפריד שאוסר לעשות מחיצה כלשהי המבדלת בין עזרת נשים והאנשים אלא אם עשויה באופן אשר לא יוכלו להסתכל האנשים בנשים.

רואים מכאן שה"מתקנים" של אז לא התכוונו לבטל את המחיצה אלא רק להקל ממה שהיה נהוג עד כה, ובכל זאת עמדו בפרץ כל אלה הגדולים החתומים שם והביעו בתוקף דעתם שלא לשנות, זאת בכדי להתחזק כנגד הזרמים הרפורמים.

לעומת זאת באגרות משה (או"ח א' ל"ט) כותב שבכתי כנסת שמתקבצים שם אנשים ונשים, טוב לעשות גזוזטרא שהנשים יהיו למעלה ואם מאיזה טעם קשה לעשות גזוזטרא, מרפסת למעלה לנשים, והנשים ישבו למטה צריכים לעשות מחיצה ממש כזאת שתמנע מלבוא לידי קלות ראש. לא די כמה שנחשב למחיצה לכל דבר, [נ"מ לענין שבת] כגון כשערים פתוחים כמו שלא הועיל לבית המקדש והוא איסור דאורייתא. לכן לא די גם

במחיצה של עשרה טפחים מהקרקע, שאינה כלום לענין קלות ראש, שהרי יכולים לדבר יחד ולהרבות בשיחה עם הנשים בלא קושי, ואין לך קלות ראש גדולה מזאת, ונחשבו כמעורבים ממש. משמע מאגרות משה כי כל האיסור הוא כדי למנוע התערבות של גברים ונשים ולא בגלל הסתכלות של גברים בנשים. הוא ממשיך לומר בפירושו "אבל מסתבר שדי במחיצה גבוהה עד אחרי הכתפיים שהרי המחיצה אינה מצד ההסתכלות. אף אחר התיקון הגדול במקדש לא נזכר אלא גזוזטרא וסתם גזוזטרא אינה מחיצה, ונמצא שנראו הנשים ולא חששו לזה. ואף שהרמב"ם בפירושו למשנה כתב כדי שלא יסתכלו האנשים בנשים, אין לפרש מצד איסור הסתכלות שהרי אף כשהנשים למעלה הן נראות בע"כ מכיון שלא נזכר שהיתה מחיצה לגזוזטרא... ומוכרחים לומר שכוונת הרמב"ם בפירושו למשנה להסתכלות כזאת שיכולה להביא לקלות ראש, שהרי כשעומדות הנשים למטה בלא מחיצה או אף מחיצה נמוכה הם כמו מעורבים. על כל פנים רק כשאפשר לבוא לקלות ראש שייך לאסור, וכשהנשים הן למעלה אף בלא מחיצה, ולמטה במחיצה גבוהה עד אחר הכתפיים שאין שייך לחוש לקלות ראש, לא איכפת לנו ההסתכלות אף אם נסתפק בכוונת הרמב"ם בפירושו לדין אין לנו אלא מה שכתב הרמב"ם בהלכותיו כדי שלא יתערבו אלו עם אלו. לכן במחיצה גבוהה עד הכתפיים יש להתיר והוא גובה שלוש אמות, שהן י"ח טפחים ואף אם נמצאות שם פרועות ראש. ופחות מ"ח טפחים אסור וצריכים למחות בכל תוקף".

בתשובתו גם אפשר להבין שכל הטעם הוא כדי שלא יתערבו, שהרי לא נאמר שבגזוזטרא הנשים אינן נראות, לכן אפשר להקים גזוזטרא שקופה.

בתשובה אחרת (בסימן מב) הרב פיינשטיין מתייחס לאיסור הסתכלות כשכותב ש"הנשים על הבאלקאנוני יוצאים בזה מצד הדין מחיצה אף כשהמחיצה היא נמוכה מאחר שהן בגובה, אבל אחר שהולכות בזרועות מגולות צריך להוסיף יריעה עד שלא יתראו זרועותיהן, ואם אפשר טוב להוסיף עד שלא יראו השער שלהן", אך כל זה מצד אסור הסתכלות של כל יחיד ויחיד, ולא מצד חיוב הפרדה, ואין שום איסור להשתתף בתפילה במקום כזה.

בשור"ת שרידי אש (חלק ב סימן יד) מסכם את עקרי השיטות בענין המחיצה, וכותב "בדבר שיעור גובה המחיצה נולדה מחלוקת באמריקה: הגאון ר' משה פיינשטיין פסק שדי אם המחיצה גבוהה י"ח טפחים כדי שלא יבואו האנשים והנשים לדבר זה עם זה ואע"פ שיכולים להסתכל. כנגדו יצא האדמו"ר מסאטמר עמו כל רבני הונגריה אסרו מחיצה כזו, ופסקו שהמחיצה צריכה להיות גבוהה מעל הראשים וטוב לציין שלכל הדעות אין איסור שהנשים רואות מעורת נשים את הגברים".

בעל השרידי אש עצמו מסכים עם דברי האגרות משה. ולגבי דעתם של רבני הונגריה סובר שהם מחמירים מאוד ומרחיקים לכת, ודורשים שאם אין בבית הכנסת מחיצה גבוהה

למעלה מראשי הנשים אסור להתפלל שם, ואסור לנשים לבוא ולהתפלל, וטוען שודאי כוונתם היתה לטובה לשמור על הצניעות כפי שהיתה נהוגה בימים הקודמים, אבל בזמנינו נשתנה המצב ונשתנו הטבעיים. ונשים אם תשארנה בביתם ולא תבואנה לבית הכנסת תשתכח מהם תורת היהדות לגמרי ובודאי שאסור להדיחם ולהרחיקם בגלל חומרה יתרה שאין לה יסוד מוצק בש"ס ובפוסקים.

לפי השרידי אשר ישנם בימינו שני טעמים שמאפשרים להקל, והם, שבימינו הנשים יוצאות מביתם להשתתף בפעילויות רבות ומגוונות, ואם נמנע מהן להשתתף בתפילה בבית הכנסת תהינה חשופות להשפעות זרות. נוסף לכך גם הטיעון של נשתנו הטבעיים באופן כזה שבעצם ראית הנשים אין משום גירוי והרהור עבירה.

בשו"ת בני בני (סימן א) כותב מכתב לועד לעניני דת של מושב אחד שהרכה פעמים העיר להם על כך שמפרידים רק בוילון בגובה עשרה טפחים מן הקרקע, וגם אינו קשור למטה ואינו עומד ברוח מצויה, וכתשובה מקבל סימוכין מן הרמב"ם שכל טעם האיסור הוא מצד הסתכלות לכן יהיה מספיק לחצות בדבר המונע הסתכלות. בעל בני בני עצמו לא מקבל את עמדתם, אבל טוען שאינו תמה עליהם כיון שבספרות הפוסקים לא טיפלו בנושא.

בסימן ב' ממשיך ומביא שהגרי"ד סולוביצ'יק התיר כמה פעמים תפילה במחיצה י' טפחים בשעת דחק גדול. גם מביא דעתו של אביו הרי"א הנקין ששאלו אותו לגבי בית כנסת בבית ספר תיכון שהבנים נמצאים מלפנים והבנות מאחור ומחיצת י' טפחים ביניהם בעת תפילות המנחה, ולא הורה לא לאיסור ולא להיתר. אך נתן רשות לרב השואל - אחר השתדלות לשכנע להגביה המחיצה - שיוכלו להתפלל כך. ופשוט הדבר שהמחיצה המינימלית מועילה שכן היא מהווה שינוי רשות.

סיבת איסור ישיבת גברים ונשים יחדיו בזמן התפילה

הרהור עבירה

על פי הכתוב בשו"ע או"ח (עה). יסוד האיסור של קריאה לפני ערוה - שער או שאר ערוה - הוא שיוכל להביא להרהורי עבירה. לכן מי שעובר על האיסור ומתפלל או קורא ק"ש לפני שער מגולה או לפני ערוה אינו יוצא ידי חובתו.

ברור מהגמרא ומהפוסקים ששער גלוי של אישה נשואה נחשב לערוה לכן אסור לקרוא קריאת שמע בנוכחותו, אפילו אם אותו שער שייך לאשתו או לאמו [בכרות כד.] (עיי'ן

במסכת כתובות שגילוי ראש של אישה היא סיבה לגירושה) כמו כן ודאי שנחשב לערוה חלקים מגולים של אישה במקומות שרגילים לכסות. לפי האמור, גם אם מסתכל באישה במקומות שאינם מכוסים ומהרהר בה, ניתן להכלילו באותה קטגוריה. במקום שאינו דתי בו נשים אינן לבושות בצניעות או שאינן מכסות שער ראשן ודאי שישנו איסור. אך גם במקום שכל אישה תתלבש בצניעות ותכסה שעה כדין ככל זאת לא ימנע שעדיין יהיו גברים שיבואו לידי הרהור אישה.

בגדי צבעונים

מעבר לאיסור בגוף האישה, ניתן להעלות טיעון נוסף לישיבה נפרדת, שכן במסכת עבודה זרה ניתנים גדרי איסור ההסתכלות, כגון: אסור לאדם להסתכל באישה נאה אפילו פנויה, ובאשת איש אפילו מכוערת. זאת ועוד: בבגדי צבעונים של אישה שהוא מכיר אפילו כשהיא לא לובשת אותם. במשנה תורה (הלכות איסורי ביאה כ"א ב'. וכן הוא בשו"ע אבן העזר כ"א א') כתוב שהסיבה היא כיוון שהסתכלות יכולה להביא להרהור. האיסור נלמד מ"ונשמרת מכל דבר רע". ובוודאי כפי שאי אפשר לא להסתכל בנשים בזמן הישיבה המעורבת בכיהכ"ג בלא מחיצה מתאימה, כך גם א"א שלא להסתכל בבגדיהן. בבית חדש על הטור (מובא בבית שמואל על שו"ע אבן העזר ס"ב) שהברכה "שהשמחה במעוננו" הנאמרת בסעודת שבע ברכות, לא נאמרת אם גברים ונשים נמצאים באותו חדר, כיון שאין שמחה במעון ה' במקום שיצר הרע נוכח שם. במדרש ילקוט שמעוני (עמ' 1934) מביא מסדר אליהו, שאין להתפלל בין נשים כיון שהן יכולות לגרום למתפלל להסיח את דעתו מהתפילה. בפוסקים החשובים של העת החדשה הגדילו לעשות בהוראתם שעדיף לו לאדם להשאר בביתו ואפילו בראש השנה ויוה"כ, ואפילו אם לא יוכל לשמוע קול שופר, ובלבד שלא יכנס לתפילה בכיהכ"ג שבו התפילה מעורבת. הדבר נאמר בפירוש בתשובה של הרב סלוביצ'יק לאדם שפנה אליו וניסה לשכנעו למצוא לו היתר בדבר, שבאם לאו הרי שיפסיד את קריאת המגילה, והורה לו שאעפ"כ עדיף שישאר בביתו ויתפלל ביחידות.

כוחו של מנהג

חוץ מענייני ההלכה שהוזכרו על נחיצות המחיצה כדי להשמר מהרהורים או קלות ראש, ישנו ענין נוסף, וחשוב לא פחות, הוא שמירת המנהגים של עם ישראל. עלינו לשמר כל מנהג בעל משמעות חיובית, כפי שנלמד מן הכתוב "ואל תטוש תורת אמך" [משלי א-ח], עד שאפילו לכית דין אין כח לבטל איסורים הנהוגים, הן האיסורים הנהוגים במשפחות מסוימות או באופן יותר רחב בעדות, ערים וקהילות.

מנהג, אפילו אין לו שום יסוד הלכתי, יש לו את הכח של הלכה. הלכה כזאת אינה ניתנת לשינוי כפי שהדבר מוקצן בתלמוד (יבמות ק"ב) שאפילו לאלהו הנביא לא תהיה סמכות לבטל המנהג. וכך אכן כותב הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם בהלכות ממרים (כ' ב').

חוקות הגויים

סיבה נוספת שאפשר להציע בענין הפרדת המינים בביה"כ היא, שלא ללכת אחרי חוקות הגויים [ויקרא יח-ג] לפי הרמב"ם עקרון זה כ"כ חשוב שהוא הטעם לחלק גדול מהמצוות. רוב חלקו השלישי של ספר 'מורה נבוכים' הוא פיתוחו של עקרון זה. הללו שרצו לבטל את ההפרדה בבית הכנסת רצו בעצם לחקות בכך את הנהוג בכנסיה הנוצרית. ואם מעמיקים במקור המנהג הכנסייתי נגלה שהשייבה המעורבת בכנסיה הוא חיקוי למנהגים פגאניים, כחלק משורשי עבודה זרה שנטמעו בכנסיה. למרות ששאלו מתרשים (פאולו). אחד משליחיו של ישו) לחם נגד אלה שרצו להכניס את השייבה המעורבת בכנסיה, בסופו של סיפור נצחו הכוחות הפגאניים, והשייבה המעורבת נתקבלה בהנהגה הנוצרית עד ימינו. שייבה מעורבת בבית הכנסת, לפיכך, תייצג רצון להדמות לנצרות, וככזו, יש בה משום איסור "חוקות הגויים".

זכויות מייסדים ותורמים

ישנה עוד סיבה לשמור על ההפרדה בין המינים בבית הכנסת במקרה והמדובר בבית הכנסת שנוסד על טהרת הקודש ועתה חלק מהציבור, רוב אספת הקהילה, ועד הקהילה, או כל מי שיהיה רוצים לבטל את המנהג הישן של המחיצה. מתעוררת שאלה של גזלת זכויות יסוד. שכן רוב המייסדים של בתי כנסת שמו כספם בכפם כדי להקים בית כנסת אורתודוקסי המתנהג ע"פ חוקי התורה והוראות חז"ל, ועתה עם ביצוע בו שינוי הנוגד את ההלכה כפי שנקבעת ע"י הרבנים הפוסקים, הרי שיצאו מרומים, שלא לכך נתכוונו בעשייתם, וודאי שבשום פנים ואופן לא היו מסכימים לשים כספם בבניין שלא רק אסור להתפלל בתוכו על פי דעות הפוסקים, ואינו מביא שום זכות לתורמיהם ולבאיהם, אלא אף הופך אותם לשותפים בדבר עבירה. (כיום מתחילה אולי להיות מגמה הפוכה, בה בתי כנסת שמיסודם קמו בלא מחיצה, כבתי כנסת פסאודו-אורתודוקסים, קונסרבטיביים או רפורמיים, מחליטים מדי פעם בפעם להשתנות ולהפוך לבתי כנסת "כשר העומד על טהרת הקודש").

סמל ל"טהרת הקודש"

כפי שהבאנו קודם, יש אסור על פי המקורות בערכוביית המינים בכל מקום, וכ"ש במקום התפילה. נוסף לכך המנהג העתיק הנהוג בכל מקום בו היתה קהילה יהודית, באופן נרחב

ופשוט כל כך עד שלא היה צורך בקודקסים של הלכות מחייבות. לכן לא קיימת אפשרות להשתחרר משורת הדין או לכל הפחות מגדר מנהג מושרש בצורה חזקה ביותר בעבר בתי הכנסת.

במיוחד הדברים אמורים בתקופתנו בה ההפרדה הפכה לסמל של בית הכנסת העומד על טהרת הקודש. עצם נוכחותם של גברים ונשים בישיבה מעורבת מחללת את קדושת המקום של בית הכנסת.

ההסטוריה של הלחימה למען, ונגד, המחיצה

בעת העתיקה

לא ידוע על שום בית הכנסת לפני התקופה המודרנית שהיה בו ישיבה מעורבת. אין כתבים עתיקים או חפירות שהראו לנו שהיתה פעם ישיבה מעורבת בבית הכנסת. הישיבה נפרדת היתה מימי התקופה העתיקה, כפי שפילון ויוספוס פלביוס מציינים בכתביהם שבימיהם היתה הישיבה נפרדת.

בעת החדשה

גם גדולי ישראל של התקופה המודרנית בה הביעו את דעתם באופן חד משמעי בצורך במחיצה בבית הכנסת. כדוגמא נביא את הרב ישראל מאיר הכהן [החפץ חיים] בפולין, הרב קוק ובעל הציץ אליעזר בארץ ישראל, הרב הידלסהיימר בגרמניה, הרב משה פיינשטיין והרב סולובייצ'יק בארצות הברית.

הזכרנו לעיל את זכות התורמים על כספם שהושקע בביה"כ, ודווקא בזה הנוהג על טהרת הקודש. על זכות זאת נלחם בכל כוחו מר לטוויין בכתו משפט אמריקאיים, כשבבית כנסת שלו הוחלט לכטל את ההפרדה הקיימת, ובכך נשאר הוא בלי מקום לתפילה בציבור. הוא נלחם על כך עד שהצליח לשכנע את השופטים בצדקת טענותיו, ואפילו דאג להוציא לאור ספר עם מאמרים העוסקים בענין המחיצה בבית הכנסת: "THE SANCTITY OF THE SYNAGOGUE".

הישיבה המעורבת בכתו כנסת לא מתחילה באירופה בימי הרפורמה הראשונים. היא נכנסה באמריקה ע"י יצחק מאיר וויס בשנות 1850 כששאל כנסיה בפטיסטית לתפילותיו הרפורמיות באלבני-ניו יורק ומצא שהישיבה המעורבת הקיימת בכנסיה כה נעימה, עד שהחליט לקיימה בהיכלו. (Sasmuel Cohen, "Reform Judaism in Jewish Life in America" E. Freedman And Gordis)

מאז עד המחצית השניה של המאה היתה התדרדרות רכתי בנושא המחיצה ברכים מבתי

כנסת בעולם המערבי, בארצות הברית בעיקר. בדרום אמריקה המאבק נמשך עד היום בעקר מזמן הקמת בית מדרש קונסרבטיבי לרבנים בכואנוס איירס עד שהתחילה מגמה הפוכה בשנים אחרונות. בשנות ה-50 היה נראה להרכב חלקים של האורתודוקסיה המודרנית שהפתרון היחיד לנושא המחיצה הוא לבטלה, כדי לאפשר תחרות עם שאר התנועות ביהדות.

הלחימה של מר ליטוין, שלחם בכל כוחו בכתי משפט אמריקנים עד שהגיע לניצחון, גרמו למהפך בנושא. בחודש סיון תש"ט חגגה היהדות אורתודוקסית בארצות הברית את הניצחון של הר קלמנס, שכן בית המשפט קבע צדקת תביעתו של מר ליטוין כאחד ממתפללי בית כנסת שועדו החליט לבטל את המחיצה בבית הכנסת, וכתוצאה מכך נשאר הוא בלא בית הכנסת לתפילה. בית המשפט העליון של משיגן טען, שביטול המחיצה והישיבה המעורבת בו, נעשית כנגד האמונה של דורות של יהודים אורתודוקסים החיים על פי ההלכה, ושלא כדעתם של אלו שבנו את בית הכנסת. פסק הדין נתמך בפסק דומה של בית משפט בניו אורליאנס.

מר ליטוין לא רצה רק לנצח בבית המשפט, אלא על ידי מלחמתו הלא קטנה רצה לעורר את כל העולם היהודי, לעמוד על חשיבותה של הפרדת המינים בתפילה, ולשנות את המגמה בעולם בתי הכנסת, אפילו בתוך בתי הכנסת אורתודוקסים עצמם.

מר ליטוין הוציא \$300000 בהוצאות משפט ובהוצאות לאור של ספר בנושא המחיצה, והשיג בכך שעניין המחיצה קיבל כיום משמעות רחבה יותר, מעבר להיותו חשוב הלכתית לכשלעצמו. זאת ועוד, המלחמה למען המחיצה לימדה את האורתודוקסים להילחם על הדביקות בהלכה ללא פשרות.

כיום, אחד ההבדלים הניכרים ביותר בין בתי כנסת השייכים לאורתודוקסיה לבין אלו השייכים לשאר זרמים הוא מציאות המחיצה. אפשר, שאם האורתודוקסיה לא היתה יכולה לעמוד בניסיון קשה זה, והיתה עוזבת את העיקרון של הפרדת המינים בזמן התפילה, היתה בעקבות כך עוזבת גם עוד עניינים הלכתיים.

טענותיהם של אלו הרוצים לבטל את המחיצה א. שוויין

הטענה הראשונה היא שבהפרדה מהווה אקט של זלזול באישה, והיא שריד היסטורי של תקופה בה האישה היתה במעמד נמוך ביחס לגברים, ואינה שייכת עוד לתקופה כשלנו בה מעמד האישה התרומם כלפי מעלה, עד שאפשר לדבר על שוויין המינים.

ב. חיזוק הקשר המשפחתי

טענה שניה אומרת שהעובדה שהבעל ואישתו יתפללו ביחד תחבר ביניהם ותחזק את המשפחתיות.

דחיות לטענות

הרב נורמן, כמאמרו על הישיבה המעורבת, מביא את שתי הטענות ודוחה אותם בצורה נמרצת.

לגבי הטענה הראשונה, הוא מוכיח שאם גם כודאי שישנם הבדלים בין גברים ונשים כתוצאה מהשינויים המהותיים הקיימים בהם, הבדלים אלו אינם מציינים עליונות או נחיתות, אלא רק מורים על קיומם של תפקידים שונים המלווים במצוות שונות.

שוויון הזכויות לא חייב להביא לזהות כתפקידים. רבים תופסים את מושג השוויון בצורה מוטעית ומביאים בשל כך למצב הגורם לפעמים לבלבול בזהות המינית, דבר שעלול להביא להריסת הנישואים, אותו הקשר האמיץ הכנוי, בעצם מהותו, משנים שונים.

בקשר לטענה השניה שהישיבה מעורבת מביאה לידי חיזוק המשפחה, אם יש מקום בו המשפחה צריכה להיות מאוחדת הוא בבית הכנסת, ולא דווקא בבית הכנסת. אם המשפחה נוסעת ביחד לראות סרט בקולנוע או הולכת יחדיו לבית הכנסת, אבל לא חיה חיים שלמים יחד בבית, אי אפשר לומר שהמשפחה מאוחדת באמת, אלא רק כלפי הציבור שמבחוץ.

אסון החברה המודרנית הוא שכל אחד מחברי המשפחה במשך השבוע יש לו חיים נפרדים ועצמאים משאר חברי המשפחה, וכשזה המצב לא יתכן שדווקא שעת התפילה המשותפת בליל שבת היא זו שתפטור את כל הבעיות, ותאחד ותחזק את הקשר המשפחתי.

כהוכחה היסטורית לטעון זה ניתן להביא את העובדה שדווקא המשפחות היהודיות שלא נהגו ישיבה מעורבת בבית הכנסת שלהן במשך כל הדורות, היו הרבה יותר חזקות מהמשפחות הנוצריות שישבו במעורב בכנסיותיהן. גם כיום המשפחות הדתיות שלא יושבות במעורב בבית הכנסת, הן אלו המהוות דגם למשפחה יציבה לשאר משפחות האוכלוסיה היהודית.

עלינו להתייחס לבית הכנסת יותר כמקום לתפילה, ולא כמקום למפגש חברתי. רק אם נחשיב אתו כמקום למפגש חברתי גרידא או אז ניתן להשוות ולומר ש"אם אפשר לשבת עם האישה בקולנוע או במסעדה, כמו כן אפשר לשבת על ידה בבית הכנסת".

סיכום פרקטי

עצות לקהילה בת ימינו הרוצה בקו אורתודוקסי אך מתקשה לקבל את המחיצה המסורתית. בפני רב שמציעים לו קהילה מורכבת כזו, הרוצה ברב אורתודוקסי ומתנגדת לרב

קונסרבטיבי או רפורמי, אך אינה יכולה לקבל על עצמה את המחיצה כפי שהיא בקביעה ההלכתית, יש דילמה לא קלה. שכן במידה ויסכים לקבל את המשרה ימצא בסתירה להלכה כאשר ינהל תפילה בבית כנסת לא "כשר", אך אם מחמת כך יסרב לקבלה יגרום שהקהילה תיפול לידיהם של הרפורמים.

פתרון שניתן על ידי מספר רבנים צעירים באמריקה הוא, לקחת המשרה לתקופה מסוימת עם הגבלות מסוימות מותנות מראש, לתקופה קצרה שבה או שיצליח להכניס מחיצה או שיעזוב את המשרה.

אך אם ראשי הקהל אינם מסכימים לפתרון זה אפשר להסתפק במחיצה מינימלית של עשרה טפחים המחלקת רשויות, ע"פ חוות דעתו של ר' י"א הנקין שהובאה לעיל, המתירה לרב השואל להתפלל בבית הכנסת כזה אם משתדל לשכנע להגביה את המחיצה ולא מצליח.

גם הרב סולוביצ'יק התיר כמה פעמים מחיצה בת עשרה טפחים בשעת הדחק, ובקהילות כאלה בהם יש התנגדות למחיצה אפשר לראות את המצב כעונה בלא ספק להגדרתו כשעת הדחק. בידי הווה עובדא, כשהגעתי לקהילה בלה פאז –בוליביה אחרי שכבר חתמתי חוזה הכולל התחייבות של הקהילה להקים מחיצה כשירה בכל בתי הכנסת של הקהילה, באחד מבתי הכנסת במקום בו מתפללים ערבית בשבת לא היתה קיימת מחיצה. וכפתרון מידי - שהתמשך כמה שבועות - נשארה שורה אחת של ספסלים ריקים בגובה י' טפחים ששמשו כמחיצה. לאחר ויכוחים רבים, ומסע שכנוע כנגד המחיצה מצידם, הסתמכתי על הפוסקים המקילים בנושא, ועשינו מחיצה גבוהה י' טפחים כעין מעקה ששמשה כמחיצה המפרידה רשויות, אבל ודאי לא מנעה הסתכלות. היה זה פתרון למקרה בקהילה שלפי מצבה ניתן היה להחשיכו כשעת הדחק.

פתרון נוסף הצעתי לקהילה אחת, שמצד אחד טענה שרוצה לעזוב את הזרם הקונסרבטיבי ולהתנהג כאורתודוקסית, אך מאידך גיסא התנגדה להתקין מחיצה בבית הכנסת, לעשות ישיבה משולשת, ז"א לעשות מחיצה לשורות הראשונות של בית הכנסת בהן יוכל להיות לפחות מגין כשר, בו גם יוכל הרב להשתתף באופן פעיל בתפילות, מעברה של המחיצה שהותקנה בקטע זה של ביהכ"נ ישבו הנשים הרוצות בישיבה נפרדת, ובשורות האחרונות של בית הכנסת נותרה אפשרות ישיבה מעורבת המתאימה למתנגדי המחיצה. כל זאת עד שכל הקהילה תתחזק ותחזור בתשובה ותפנים את המודעות לצורך במחיצה. ההצעה נדחתה ע"י הקהילה באותו זמן, בטענה כי היא קיצונית ביותר, אבל אחרי מספר שנים אומץ הרעיון ע"י אותה קהילה.

בבתי כנסת שהישיבה היא מעורבת ממש יש לשכנעם בדרכי נועם שישבו לפחות בישיבה נפרדת אפילו בלא מחיצה, למרות שגם לכך אין היתר, בכל זאת ללא ספק עלינו להעדיף את העבירה הקלה על פני החמורה. כך משתקף משו"ת אגרות משה. (או"ח סי' מ"ד).

עוד שני פריטים הלכתיים פרקטיים נזכיר כאן:

- א. במקום אחר באגרות משה (יו"ד ס' ק"ט) מחייב את ההפרדה בתפילה בכל התכנסות לשם תפילה בציבור, אפילו במניין שמתארגן באופן חד פעמי. לכן אפילו מנין המתקיים בבית פרטי אסור לגברים ולנשים להתפלל באותו חדר. גם בטיוול וכד' שנאלצים להתפלל במקום פתוח, צריכים להתפלל באופן כזה שיהיו מרוחקים אלו מאלו.
- ג. לעומת זאת אין חובת הפרדה חלה על תפילה ביחידות ומותר לאיש ולאישה להתפלל באותו מקום.

